

УДК 343.14

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.119>

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ ЯК ЗАСОБИ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кікінчук В.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

директор навчально-наукового інституту № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ,

ORCID: 0000-0003-2241-6384

Кікінчук В.В. Негласні слідчі (розшукові) дії як засоби доказування в кримінальному провадженні.

Наголошено, що під час розслідування кримінальних правопорушень перед органами досудовими розслідування стоїть важливе завдання, яке полягає в збиранні достатньої, достовірної, допустимої та належної доказової бази задля забезпечення ефективності кримінального провадження, його швидкості, неупередженості та повноти. Обґрунтовано необхідність виокремлення сутнісних ознак, які характеризують негласні слідчі (розшукові) дії як невід'ємний елемент процесу доказування в кримінальному провадженні. Доведено, що засобами доказування є процесуальні дії, бо докази є не стільки засобами доказування, скільки результатом указаної діяльності, за допомогою яких удається не тільки встановити, а й підтвердити обставини, які підлягають доказуванню та мають значення для кримінального провадження. З'ясовано, що негласні слідчі (розшукові) дії – це засоби доказування в кримінальному провадженні, які проводяться: 1) належним суб'єктом; 2) з підстав і у порядку, визначених КПК України; 3) з дотриманням прав і свобод людини; 4) задля отримання фактичних даних про обставини, які підлягають доказуванню та мають значення для кримінального провадження достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів. Виокремлено й охарактеризовано ознаки негласних слідчих (розшукових) дій: обмежувальний, винятковий і конфіденційний характер; сфера застосування (кримінальна процесуальна діяльність); регламентованість (здійснюються виключно з підстав і у порядку, визначених кримінальним процесуальним законодавством); спрямованість (по відношенню до підозрюваного й іншої особи в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, передбачених у ч. 2 ст. 246 КПК України); процесуальна форма фіксування. Наголошено, що рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, як і власне їх проведення, здійснюється уповноваженими суб'єктами. Підкреслено, що для того, щоб усі відомості, які отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, визнавалися доказами, їм повинні бути властиві такі ознаки як належність, допустимість, достовірність і достатність.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, доказування, засоби доказування, кримінальне провадження, кримінальне процесуальне законодавство, процесуальний порядок.

Kikinchuk V.V. Covert investigative (search) actions as means of proof in criminal proceedings.

It has been emphasized that during the investigation of criminal offenses, pre-trial investigation bodies face an important task, which is to collect a sufficient, reliable, admissible and appropriate evidentiary base in order to ensure the effectiveness of criminal proceedings, their speed, impartiality and completeness. The need to identify the essential features that characterize covert investigative (search) actions as an integral element of the process of proving in criminal proceedings has been substantiated. It has been proved that procedural actions are means of proof, because evidence is not so much a means of proof as the result of the specified activity, with the help of which it is possible not only to establish, but also to confirm the circumstances that are subject to proof and are important for criminal proceedings. It has been found out that covert investigative (search) actions are means of proof in criminal proceedings, which are carried out: 1) by an appropriate subject; 2) on the grounds and in the manner determined by the Code of Criminal Procedure of Ukraine; 3) with observance of human rights and freedoms; 4) in order to obtain factual data about the circumstances that are subject to proof and are important for the criminal proceedings, the reliability or unreliability, the possibility or impossibility of using other evidence. The features of covert investigative (search) actions have been identified and characterized: restrictive, exceptional and confidential nature; scope of application (criminal procedural activity); regulation (carried out exclusively on the grounds and in the manner determined by criminal procedural legislation); orientation (in relation to the suspect and

another person in criminal proceedings for criminal offenses provided for in Part 2 of Article 246 of the Criminal Procedure Code of Ukraine); procedural form of recording. It has been emphasized that the decision to conduct covert investigative (search) actions, as well as their actual conduct, is carried out by authorized entities. It has been emphasized that in order for all information obtained as a result of secret investigative (search) actions to be recognized as evidence, they must be characterized by such characteristics as relevance, admissibility, reliability, and sufficiency.

Key words: covert investigative (search) actions, evidence, means of proof, criminal proceedings, criminal procedural legislation, procedural order.

Постановка проблеми. Під час розслідування кримінальних правопорушень перед органами досудового розслідування стоїть важливе завдання, яке полягає в збиранні достатньої, достовірної, допустимої та належної доказової бази задля забезпечення ефективності кримінального провадження, його швидкості, неупередженості та повноти. Адже «головним завданням кримінально-процесуального доказування є встановлення об'єктивної істини, а також обставин справи, які досліджуються слідчими органами, прокурором і судом лише шляхом кримінально-процесуального доказування, під час якого збираються, перевіряються, оцінюються докази та на їх підставі приймаються й обґрунтовуються процесуальні рішення. Цим і зумовлюється те, що доказування займає провідне місце, без якого неможливе вирішення завдань кримінального судочинства. Доказування пронизує весь кримінальний процес, основним завданням якого є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування справи» [1, с. 230]. Проте досить часто виникає ситуація, коли зібрати докази можливо тільки шляхом використання таємних (конфіденційних) методів, щоб не допустити чи хоча б мінімізувати протидію з боку злочинців та/чи їх зв'язків. У таких випадках уповноважені суб'єкти мають право застосувати такий засіб збирання доказів як проведення негласних слідчих (розшукових) дій. З огляду на що вбачається актуальним питання про визначення сутності й ознак негласних слідчих (розшукових) дій через призму доказування в кримінальному провадженні.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика кримінального процесуального доказування постійно викликає зацікавленість з боку чималої кількості науковців, причому з різних галузей знань, як то кримінального процесу, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності тощо. Жваві дискусії та полеміки стосовно теоретичних і праксеологічних засад доказування в кримінальному провадженні досі не втухають. Ба більше, зважаючи на постійні зміни кримінального процесуального законодавства України, видозмінюються вимоги до процесу доказування, його стандарти й т. п. Особливу увагу привертають, починаючи з моменту прийняття нині чинного Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України в 2012 році, питання про інститут негласних слідчих (розшукових) дій, їх поняття, підстави та процесуальний порядок проведення, особливості використання результатів їх проведення в кримінальному провадженні, їхнє місце в системі кримінального процесуального доказування. Проте, не заперечуючи дійсно вагомий з наукового та практичного аспектів внесок учених (О.П. Бабіков, Р.І. Благута, Н.Р. Бобечко, О.О. Бондаренко, В.В. Вапнярчук, І.В. Гловюк, О.М. Гумін, Ю.В. Гуцуляк, С.О. Данькова, О.М. Дуфенюк, О.В. Капліна, А.В. Коваленко, І.І. Котюк, М.А. Погорецький, В.О. Попелюшко, В.В. Романюк, С.М. Стахівський, С.Р. Тагієв, В.М. Тертишник, Г.К. Тетерятник, В.Г. Уваров, В.М. Фігурський, Т.Г. Фоміна, Ю.М. Чорноус, О.Г. Шило тощо), окреслена проблематика не втрачає своєї актуальності, оскільки досі велика кількість питань залишається невирішеними та розкритими фрагментарно. Зокрема, детального дослідження негласних слідчих (розшукових) дій саме як засобу доказування в кримінальному провадженні немає. Тому **метою статті** є виокремлення сутнісних ознак, які характеризують негласні слідчі (розшукові) дії як невід'ємний елемент процесу доказування в кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Оскільки доказування є невід'ємним елементом кримінальної процесуальної діяльності, важливо чітко розуміти й усвідомлювати в який спосіб і за допомогою яких засобів указана діяльність повинна реалізуватися заради отримання очікуваного результату. При цьому потрібно суворо керуватися нормами кримінального процесуального права та криміналістичними рекомендаціями.

Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 91 КПК України «доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження» [2]. Водночас законодавець визначає способи збирання й оцінки доказів, але з незрозумілих причин оминає увагою питання про способи перевірки доказів. Нормативного закріплення терміну «засоби доказування» та його тлумачення в чинному кримінальному процесуальному законодавстві немає. Більше за все, в науковій фаховій літературі визначенню засобів доказування приділяється замало уваги. Доводиться констатувати, що досі не сформувалося уніфікованого підходу до

трактування окресленого поняття. Наприклад, одна група вчених (М. Гродзинський, С.М. Стахівський) стверджує, що єдиними засобами доказування є докази [3, с. 56–57; 4, с. 6], друга група (Н.Р. Бобечко, В.М. Фігурський) указують, що засобами доказування є процесуальні дії [5, с. 310], а третя група (К.В. Антонов, Р.І. Благута, Ю.В. Гуцуляк, О.М. Дуфенюк, В.Т. Нор, О.В. Сачко, В.М. Тертишник, В.Г. Уваров) до засобів доказування відносять і докази, і процесуальні дії [6, с. 78; 7, с. 39; 8, с. 303–305]. При цьому вагома роль засобів доказування як у процесі доказування, так і в кримінальному провадженні ні в кого не викликає заперечень та/чи зауважень.

Так, «засоби доказування у кримінальному провадженні представляють собою інформацію, яка служить для встановлення фактів, вини або невинуватості особи, підозрюваної чи обвинуваченої в скоєнні злочину. Ці засоби можуть включати документи, свідчення свідків, експертні висновки, фізичні об'єкти, відео- та аудіоматеріали, а також інші матеріали, що дозволяють встановити істину в кримінальному провадженні. Ефективне використання засобів доказування вимагає дотримання правових норм, включаючи правила збору, представлення та оцінки доказів у судовому процесі. Засоби доказування грають ключову роль у забезпеченні справедливого судового рішення та допомагають у забезпеченні законності та правопорядку» [9, с. 473]. Засоби доказування дозволяють зібрати, перевірити й оцінити докази з метою «формування та аргументування правових позицій з поточних процесуальних питань» [5, с. 311].

Нам більше імпонує позиція, згідно з якою засобами доказування є процесуальні дії. Більше за все, вказана думка повністю корелюється з положеннями ст. 93 КПК України, згідно з якими «сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом. Сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів» [2]. З наведеного помітно, що законодавець зводить діяльність зі збирання доказів до проведення процесуальних дій, а для сторони захисту й інших дій, спрямованих на отримання належних і допустимих доказів. Відповідно докази є не стільки засобами доказування, скільки результатом вказаної діяльності, за допомогою яких удається не тільки встановити, а й підтвердити обставини, які підлягають доказуванню та мають значення для кримінального провадження.

Крім того, з аналізу положень ст. 93 КПК України помітно, що збирання доказів здійснюється й шляхом проведення/ініціювання проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Відповідно цілком логічним є твердження, що такі дії є засобами доказування в кримінальному провадженні. Метою проведення негласних слідчих (розшукових) дій є отримання доказів, які «самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин кримінального правопорушення або встановлення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення» [2]. При цьому законодавець у ст. 246 КПК України закріплює визначення поняття негласних слідчих (розшукових) дій, під якими прийнято розуміти «різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом» [2]. Також у названій статті КПК України зазначається, що «негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені ст.ст. 260, 261, 262, 263, 264 (в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), 267, 269, 269-1, 270, 271, 272, 274 КПК, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів» [2].

Питання про загальні засади та єдині вимоги до організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій і використання їх результатів у кримінальному провадженні більш детально регламентовані на підзаконному нормативно-правовому рівні, в положеннях інструкції, затвердженої спільним наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [10]. У вказаному правовому акті наводиться трактування негласних слідчих (розшукових) дій аналогічне наведеному в ст. 246 КПК України. Крім того, в цій Інструкції вказується, що «методи проведення негласних слідчих (розшукових) дій – це сукупність організаційних, практичних прийомів, у тому

числі із застосуванням технічних засобів, які дозволяють у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством України, отримати інформацію про злочин або особу, яка його вчинила, без її відома» [10].

Здійснений аналіз нормативно-правових актів, які регламентують проведення негласних слідчих (розшукових) дій демонструє, що негласні слідчі (розшукові) дії через свій обмежувальний характер і сферу їх застосування здійснюються виключно з підстав і у порядку, визначених кримінальним процесуальним законодавством. Відповідно вказаним діям властивий винятковий характер, адже вони проводяться тільки в тому разі, коли відомості про кримінальне правопорушення й особу, яка його вчинила, неможливо отримати іншим чином. При цьому вказані дії проводяться по відношенню до підозрюваного й іншої особи в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, передбачених у ч. 2 ст. 246 КПК України. Крім того, рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, як і власне їх проведення, здійснюється уповноваженими суб'єктами. Зокрема, згідно з ч.ч. 3 і 4 ст. 246 КПК України «рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених цим Кодексом, – слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення щодо проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати. Прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину» [2]. Водночас, рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також результати таких дій оформлюються в процесуальних документах, які згідно зі ст.ст. 84, 99 КПК України є процесуальними джерелами доказів, «які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження» [2].

Для того, щоб усі відомості, які отримані в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, визнавалися доказами, їм повинні бути властиві такі ознаки як належність, допустимість, достовірність і достатність. Зокрема, керуючись положеннями § 1 гл. 4 КПК України, серед обов'язкових вимог до проведення негласних слідчих (розшукових) дій як засобів доказування в кримінальному провадженні слід віднести наступні:

– метою їх проведення є отримання фактичних даних, «які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів»;

– проведення належним суб'єктом;

– проведення у визначеному КПК порядку;

– дотримання прав і свобод людини під час їх проведення та використання їх результатів.

Висновки. Отже, негласні слідчі (розшукові) дії – це засоби доказування в кримінальному провадженні, які проводяться: 1) належним суб'єктом; 2) з підстав і у порядку, визначених КПК України; 3) з дотриманням прав і свобод людини; 4) задля отримання фактичних даних про обставини, які підлягають доказуванню та мають значення для кримінального провадження достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів. Вказаним діям властиві такі ознаки: обмежувальний, винятковий і конфіденційний характер; сфера застосування (кримінальна процесуальна діяльність); регламентованість; спрямованість (по відношенню до підозрюваного й іншої особи в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, передбачених у ч. 2 ст. 246 КПК України); процесуальна форма фіксування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рогатинська Н.З. Деякі проблеми щодо доказування та його елементів за чинним Кримінальним процесуальним кодексом України. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2015. № 2 (II). С. 229–234.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2054>.
3. Гродзинський М. Питання доказування у Кримінально-процесуальному кодексі Української РСР. *Радянське право*. 1962. № 2. С. 56–61.
4. Стахівський С.М. Кримінально-процесуальні засоби доказування: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2005. 31 с.
5. Бобечко Н.Р., Фігурський В.М. Поняття засобів кримінального процесуального доказування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 309–316. DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.32782/2524-0374/2023-5/77](https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/77).

6. Антонов К.В., Сачко О.В., Тertiшник В.М., Уваров В.Г. Теорія доказів: підручник для слухачів магістратури юридичних вузів / за заг. ред. д.ю.н., професора В.М. Тertiшника. Київ: Алерта, 2015. 294 с.
7. Докази та доказування у кримінальному провадженні: навч. посібник / Р.І. Благута, Ю.В. Гуцуляк, О.М. Дуфенюк та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 272 с.
8. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 19: Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура / редкол.: В.Т. Нор (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 960 с.
9. Захлебний А.С., Амеліна А.С. Реорганізація оперативних дій та методів збору доказів у кримінальному провадженні. С. 472–474.
10. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>.